

que Massalcoreig, on s'ajunten els rius. Com és sabut el mot àrabic és bàsicament *zāitūna* 'oliva', amb terminació femenina; com a «nomen genericum» o col·lectiu, sense *-a*, *zāitūn* és com pren col·lectivament el sentit d'«oliveres», 'olivars'. El cat. *Aitona* ve més aviat de *az-zāitūna*, car no hem d'esperar que els nostres, ni tan sols el vulgar dels moriscos, observessin bé aquestes finors gramaticals; i és també ben sabut que la damma àrabica tenia un so intermedi i oscil·lant entre o i la u; però els nostres, notant l'oscil·lació, havent de concretar-la, es decantaven cap a una terminació catalana tan corrent com *-ona*. La *-z* intervocàlica, del cat. arcaic (en general provinent de *-ce-*, *-ti-*) queia posteriorment (FACENDA > *faena* etc.) i així ho féu també en els arabismes d'entrada més antiga. Així *az-zāmla* ('atzembla') passant per *aembla*, apareix en Desclot contret en *embla*, *-es* (NCL II, 102.29, 103.12; II 53.1, IV 6.6); *embla* en un doc. tortosí de 1340, i el deriv. *embler* 'atzemblar' en docs. ross. de 1278 i 1363.¹

En el nostre NL es passà, doncs, de *Azāitūna* a *Aeitiona* i *Aitona*.

En la DOC. ANT. del nom d'*Aitona*, aviat es generalitzà la forma sincopada, i ja hi apareix des del segle XII, arran de la Conquesta de Lleida. Però en testimonis més venerables i conservadors, com les butlles i docs. de la cancelleria Vaticana, s'hi troba encara amb testimoni de la *-z* conservada; un diploma papal de 1151, eloqüent per a la identificació, l'enumera així entre les possessions de l'església de Solsona, entremig d'un seguit de poblacions del B. Urgell: «Mogastre, Petra-alta, Balaguer, Albesa, *Aziitona*, Almenar, Casteió, Lorenz de Gerb, Linerola, Belestal, Fuliola ---»; com ja veié el savi publicador Kehr, és aquesta la bona lliçó, com també en un de 1180, per més que altres còpies ho deturpin respectivament en *Aztona* o *Autona* (*Papsturkunden*, pp. 329 i 498).

En la doc. civil i posterior ja apareix sempre en una forma com la moderna:² a. 1120, 1149, 1175, 1191, 1199, 1209, 1212.³ Més tardanes són la grafia amb afèresi *Itona* del cens de 1359; i «--- de *Ytona*» en un doc. de 1429 (Bna., MiretS, *RHisp.* xli, 52).

D'altra banda aquest arabisme deixà evolució igual o semblant en altres NLL catalans: «Seis yugadas en term. de Corbera (Val.) en el lugar llamado *Aytona*» a. 1218 (Mtz. Ferrando, *DocValACA* I, 776). És deu identificar —puix que es localitza en paratge tan immediat a Corbera— amb una partida i braçal, terme de Riola, que oïxo *itōna*, xxxi, 66, i veig escrit *Hitona*. En el Rept. de Mallorca figura un «Rahal *Azeitiona*» (BDLC xiv, 217). En fi tinc nota de «Les *Aixetones*» prop de Reus, admetent que es traslladés la *z*: *Azeitiona*, *-es* > *Aixetones*. Car ve d'ací el nom d'una partida de prop de Reus o del seu terme que m'assenyala Ramon Amigó l'any 1970: «Les *Aixetones*» dient-me que l'ha trobada en un doc. antic amb la grafia *Aytones*, i que és un paratge de camps que ell ha vist ple d'oliveres; encara que ell no hi veia etimologia és clar que ha de ser un altre cas de l'àr. *az-Zāitūna* que en part sofrí la mateixa evolució fonètica que *Aitona*, però junt amb la forma catalanitzada amb

-z > *-ð* > zero, altra gent (probablement pagesos moriscos locals de l'E. Mj.) mantindrien una forma més conservadora dels sons aràbics, *Azeitiona* que amb metàtesi *Ajsetona* acabà en la pronúncia local moderna *ajsetōnes*. Per desgràcia Amigó no ha recollit enlloc aquest nom en el seu llibre *Materials... dels NLL i NPP del te. de Reus*, enorme maó clafert de NPP i menuda toponímia trivial o adotzenada (omissió repetida en ella, veg. la nota que faig sobre el mossarabisme *Cotxo*).

També per a etimologia d'*Aitona*, publicà AMAlcover (*AlcM.* 1, s. v.), la mateixa fantàstica base pseudoaràbiga de la qual he demostrat la inanitat en l'article *Aitana*; canviant aquí desmoltbament aquell «aitana la nostra gent», en un «àr. *aiṭona*» perquè passés per a *Aitona* aqueixa moneda falsa. Ni en una forma ni en l'altra es pot trobar cap fonament d'això en àrab.

¹ Veg. les cites en *DECat* I, 490a41ss., 104b16. Altres casos semblants he trobat en altres NLL catalans, que ja no caldrà precisar; però V. el grup de fets anàlegs que aplego s. v. *Alfou*, infra. —² El trobador Guiraut del Luc (c. 1240, però evidentment fundant-se en dades més velles), parla de «Li sarrazin de Fraga e d'Artona»: com ja veié Lewent en aquest passatge (*Grundr.* 245, 1, v. 19) es tracta d'*Aitona*, i s'ha d'esmenar, però potser no en *Aitona*, com vol ell (*Litbl.* xli, 332), sinó *Aztona*, amb una lletra més semblant. —³ Soldevila, *Hist. d. Cat.* I, 141; *GGC*, 129; *Cart.* de Poblet, 199; MiretS, *TemplH*, 335; *Cart.* de Poblet, 95; MiretS, *Castellbò*, 175; *BABL* IV, 35, 1 (bis). La identificació queda encara més palesa en un altre doc. de 1181, on el Papa ordena al bisbe de Leida que torni al Paborde de Solsona les esglésies de «*Abitona*, Almenar, Albelda i St. Vicenç de Lleida», també esmentades en el de 1151 (Kehr, p. 504). Aquí ja tenim la *-z* emudada, tal com després, però reemplaçada per una *-b* que hi marca encara hiatus.

AITUA

Poblet del Conflent en els vessants NO. del Canigó, agregat al mun. d'Escaró, no gaire lluny al SE. d'Oleta; en diu alguna cosa C. A. Torras, *Pir. Cat.* III, si bé amb el tort de no marcar-li l'accent final, com fan els francesos, ço que potser ajudà a suggerir la infundada etimologia del gòtic. Però ja Alart puntualitzà «autrefois appelé *Huytesà*» (*Géogr. Hist.*, 139).

PRON. MOD.: *situá* (allí mateix, Escaró, Nyer etc., 1959).

DOC. ANT. La forma més antiga, segons creia Alart, apareix com villa *Uhtesano* (amb maldestra col·locació de la *b*) a. 1017, en *Marca Hisp.* 175; però ja hi ha *Uitesano* l'a. 1011 (*Marca* 980).

«villare de *Octesano*» 1084 (ib. 295).

Hoytesanum 1265 (*Liber feudorum* A, fol. 63).

Uytesa 1359 (*CoDoACA* XII, 129).

Vuytesa 1396 (id. id. 199).

Ponsich (*Top.*, 103) confirma la grafia *Octesano* de